

UNIVERZITA PARDUBICE

FAKULTA FILOZOFICKÁ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2025

Eliška Forsterová

Univerzita Pardubice
Fakulta Filozofická

Pozitivní diskriminace a její ospravedlnění
Bakalářská práce

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2022/2023

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Eliška Forsterová**
Osobní číslo: **H21154**
Studijní program: **B0223A100005 Filosofie**
Specializace: **Filosofie – Anglický jazyk**
Téma práce: **Pozitivní diskriminace a její ospravedlnění**
Zadávací katedra: **Katedra filosofie a religionistiky**

Zásady pro vypracování

Cílem práce je odpovědět na otázku, zda je ospravedlnitelná pozitivní diskriminace týkající se znevýhodněné rasy či etnické skupiny. Pozitivní diskriminací se obecně míní pozitivní kroky podniknuté za účelem zvýšení diverzity a zastoupení žen a menšin v oblastech zaměstnání, vzdělání a kultury, což jsou místa, z nichž byli v minulosti nespravedlivě vyloučeni. Tam, kde pozitivní diskriminace zahrnuje upřednostnění uchazečů na základě rasy, pohlaví nebo etického původu, se dostává do střetu s požadavky rovného přístupu. Práce se omezí na pozitivní diskriminaci určité rasy či etnické skupiny a na otázku, zda je tato diskriminace ospravedlnitelná odkazem na křivdy, které na těchto skupinách byly spáchány v minulosti.

Rozsah pracovní zprávy:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

Anderson S., Elizabeth. 2002. "Integration, Affirmative Action, and Strict Scrutiny". *New York University Law Review* 77, no. 5 (November): 1 – 77
Fullinwider, Robert, "Affirmative Action", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2018 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/sum2018/entries/affirmative-action/>>.
Sandel, Michael. *Spravedlnost: co je správné dělat*. Přeložil Tomáš Chudý. Praha: Karolinum, 2015.
Thomson J., Judith. 1973. "Preferential Hiring". *Wiley* 2, no. 4 (Summer): 364-384
YOUNG, Iris Marion. *Justice and the Politics of Difference*. 1990. Princeton: Princeton University Press, 1990. ISBN ISBN 0-691–07832–7

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Kamila Pacovská, Ph.D.**
Katedra filosofie a religionistiky

Datum zadání bakalářské práce: **31. března 2023**
Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2025**

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.
děkan

Mgr. Ondřej Krása, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2023

Prohlašuji:

Práci s názvem *Pozitivní diskriminace a její ospravedlnění* jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 25. 03. 2025

Eliška Forsterová

PODĚKOVÁNÍ

Chtěla bych srdečně poděkovat Mgr. Kamile Pacovské, Ph.D. za její skvělé vedení mé bakalářské práce, za ochotu a cenné nápady, které mi poskytovala po celou dobu mé tvorby, a to s maximální rychlostí, děkuji...

ANOTACE

Práce se zabývá otázkou ospravedlnění pozitivní diskriminace a její role v řešení sociálních nerovností. Analyzuje Rawlsovu teorii spravedlnosti a zkoumá její význam pro pozitivní diskriminaci, a to zejména v kontextu zajištění rovných příležitostí. Práce dále definuje pozitivní diskriminaci a zkoumá její zdůvodnění. Zaměřuje se především na argument diverzity v pojetí Micheala Sandela a kompenzační argument v pojetí Iris Marion Young. Dále kriticky hodnotí meritokratický systém a představuje novou vizi pozitivní diskriminace v pojetí Elizabeth Anderson. Cílem práce je posoudit argumenty pro pozitivní diskriminaci a vyhodnotit, zda je pozitivní diskriminace ospravedlnitelná.

KLÍČOVÁ SLOVA

Pozitivní diskriminace, rovnost, rasa, gender, meritokracie, integrace, argument diverzity, kompenzační argument

TITLE

Justification of affirmative action

ANNOTATION

The thesis considers the justification of affirmative action and of its role in addressing social inequalities. It analyses Rawls' theory of justice and examines its relevance to affirmative action, particularly in the context of ensuring equal opportunities. The thesis then defines affirmative action and examines its justification. It focuses primarily on the diversity argument by Michael Sandel and the compensation argument in the account of Iris Marion Young. It also critically evaluates the meritocratic system and presents a new view of affirmative action in the account of Elisabeth Anderson. The aim of this thesis is to assess the arguments for affirmative action and determine whether affirmative action is justifiable.

KEYWORDS

Affirmative action, equality, race, gender, meritocracy, integration, diversity argument, compensation

Obsah

Úvod.....	9
1. Rovnost.....	10
2. Pozitivní diskriminace	17
2.1 Diskriminace.....	18
2.2 Podpora diverzity	19
2.3 Kompenzační argument	20
3. Kritika nespravedlivého systému.....	24
4. Jak vypadá svět po pozitivní diskriminaci?	28
Závěr	34
Seznam literatury	36

Úvod

Pozitivní diskriminace je soubor pozitivních opatření, která jsou aplikována na znevýhodněné skupiny tak, aby se tyto nerovnosti napravily. Do těchto opatření spadá argument diverzity, který se aplikuje zejména během výběrového řízení na vysoké školy. Argument diverzity má za cíl zvýšit zastoupení utlačovaných skupin ve vyšší společnosti – v profesích jako je soudce nebo lékař. A kompenzační argument, který má napravit minulé křivdy, jako například otroctví nebo genderovou nerovnost. Cílem pozitivní diskriminace je odstranit přetrvávající diskriminaci, napravit historické křivdy a zajistit, aby diskriminace v budoucnu již nepokračovala. Cílem pozitivních opatření je pak zvýšit zastoupení žen v zaměstnání a zvýšit zastoupení menšin a etnik ve vyšší společnosti, ať už v soudnictví nebo lékařství. Ale také zvýšit diverzitu na amerických univerzitách. Toto opatření by se dalo aplikovat i na našich univerzitách, a to zejména pro romskou menšinu, za účelem ji začlenit do vyšší společnosti. Pozitivní diskriminace je často kritizována, a to zejména kvůli obavám z reverzní diskriminace. Jinými slovy se lidé bojí, že zvýhodněním utlačovaných skupin pak přijdou o možnosti, které jim doteď byly přístupné. Další kritici tvrdí, že to narušuje systém meritokracie a spíše posiluje rasové či genderové rozdíly, než aby tato opatření podporovala rovnost. Ale je tomu opravdu tak? Jsou pozitivní opatření opravdu diskriminující? Anebo se kritici mýlí? V této práci budu zkoumat, zda jsou pozitivní opatření a samotná pozitivní diskriminace ospravedlnitelné.

V první kapitole se zaměřím na teorii spravedlnosti Johna Rawlse, která poskytuje základní rámec pro pochopení rovnosti ve společnosti. Rawls tvrdí, že spravedlivá společnost musí zajistit, aby všichni jednotlivci měli stejná práva a příležitosti, což představuje klíčový argument pro ospravedlnění pozitivní diskriminace. Dále budu v této kapitole zkoumat diferenciální princip, který je pro Rawlsovu teorii zásadní.

Druhá kapitola se zaměří na různé formy diskriminace a argumenty, podporující zavedení pozitivní diskriminace jako nástroje k jejímu potírání. Nejprve se budu zabývat obecně pojmem diskriminace, který většinou slouží k odsouzení jednání, které znevýhodňuje nějakou skupinu lidí. Dále si vysvětlíme pojem pozitivní diskriminace a uvedeme si kontext, proč vlastně vznikla. Na to navážu dvěma hlavními argumenty pro pozitivní diskriminaci, konkrétně argumentem diverzity, který se zabývá zvýšením zastoupení ras a etnik ve společnosti, a argumentem kompenzačním, který používá myšlenku napravení minulých křivd.

Ve třetí kapitole se zaměřím na kritiku meritokratického systému. Tento systém je založen na zásluhovosti, podle níž jsou lidé na základě schopností rozřazováni do vyšších funkcí. Objasním, proč je tento systém nedostačující. Pomocí Sandelovy kritiky ukážu, jak meritokracie udržuje existující nerovnosti a opomíjí systémové nerovnosti, kterým čelí marginalizované skupiny.

V poslední kapitole se budu věnovat tomu, jaký má pozitivní diskriminace výhled do budoucnosti. Poukážu na to, že pozitivní politiky se pomalu ruší, ale to neznamená, že problém neexistuje. Budu vycházet z knihy Elizabeth Anderson *The Imperative of Integration* a argumentovat, že pozitivní diskriminace je zásadní a měla by se adaptovat. Celý tento pohled se bude týkat integrace jako odpověď na otázku segregace. Tím bych chtěla dokázat, že nějaká forma pozitivní diskriminace je velmi důležitá pro zachování rovnoprávné společnosti.

Tato práce prostřednictvím systematického zkoumání usiluje o přínos k současné diskuzi o pozitivní diskriminaci a její úloze, při podpoře sociální spravedlnosti a rovnosti v moderní společnosti.

1. Rovnost

Pozitivní diskriminace má za cíl narovnat minulé křivdy tak, aby se dosáhlo nějaké spravedlnosti. Nespravedlnost vzniká například v momentě, kdy je někomu upřeno pracovní místo, protože se jedná o ženu. Nebo proto, že jsme vyrostli a byli ovlivňováni ne příliš vhodným prostředím, díky kterému nejsme schopni si dovolit vzdělání. Otázkou ale zůstává, co je spravedlnost, a jestli se dá vůbec nějak definovat? Pozitivní diskriminace se snaží dosáhnout spravedlnosti a zlepšit tak život lidem, kteří jsou nebo byli v minulosti nějakým způsobem nespravedlivě utlačováni. Dnes máme každý trochu jiný názor na to, jak má spravedlnost vypadat. Podle jednoho vlivného názoru ji udává společnost, ta stanovuje pravidla pro spravedlnost, a to formou tzv. Společenské smlouvy. Ale jak asi vzniká taková společenská smlouva? Na to nabízí odpověď známý filosof John Rawls.

Rawlsova teorie spravedlnosti je zásadní pro ospravedlnění pozitivní diskriminace, neboť zpochybňuje tradiční pojetí zásluhovosti a spravedlivé distribuce. V *Teorii spravedlnosti* Rawls argumentuje, že jednotlivci si nezaslouží výhody, které jim přinášejí jejich vrozené schopnosti nebo sociální zázemí, neboť tyto faktory jsou výsledkem nahodilých okolností, jež jsou mimo jejich kontrolu.¹ Toto poznání podkopává určitý předpoklad zásluhovosti, že úspěch je čistě

¹ Rawls, J., *Teorie spravedlnosti*, Přel. K., Berka, Victoria Publishing, Praha 1995, s. 70.

funkcí individuálního úsilí a schopností. Rawls naopak tvrdí, že spravedlivá společnost musí své instituce uspořádat tak, aby zmírňovaly tyto morálně nahodilé výhody. Aby sociální a ekonomické nerovnosti fungovaly ve prospěch nejméně zvýhodněných, a právě toto tvrzení je jádrem jeho principu difference.

V knize *Spravedlnost: Co je správné dělat* Sandel rozvíjí Rawlsovu argumentaci a ukazuje, jak pozitivní diskriminace odpovídá principu difference. Politiky pozitivní diskriminace nefungují jako prostředek k odměňování konkrétních jednotlivců za minulé nespravedlnosti, nýbrž jako mechanismus k nápravě systémových nerovností, které historicky znevýhodnily určité skupiny. Tím, že uznává, že přístup ke vzdělávacím a profesním příležitostem je utvářen faktory, jako je socioekonomický status, historická diskriminace a institucionální předsudky, pozitivní diskriminace usiluje o vytvoření podmínek, v nichž budou mít ti nejméně zvýhodnění spravedlivou příležitost k úspěchu.

Sandel podrobně rozebírá Rawlsovo odmítnutí představy, že distributivní spravedlnost by měla být založena na morální zásluhovosti. Vysvětluje, že Rawlsova spravedlnost neusiluje o rovnost výsledků jako takovou, nýbrž o to, aby počáteční nerovnosti nevedly k systémovým a trvalým výhodám, které by vedly k nespravedlnosti. V tomto smyslu není pozitivní diskriminace pouze kompenzační politikou, ale nezbytným korektivním opatřením v rámci spravedlivého uspořádání společnosti, které klade důraz na férové rozdělení příležitostí a zdrojů. Rawls ve svém díle *Teorie spravedlnosti* představuje pojetí spravedlnosti jako férovosti.² Vezměme v úvahu, že lidé se na něčem svobodně domluví a stanoví si nějaké principy pojetí spravedlnosti, na základě kterých, si pak ustanoví zákony a legislativu, což by mělo vést ke spravedlnosti ve společnosti.

Ovšem, jak podotýká Rawls, toho se jen velmi těžce dosahuje, neboť jsme se všichni narodili do různých sociálních skupin. Nikdo z nás si nevybral status ani rodinu ani barvu pleti. Každá sociální skupina má jiné požadavky pro spravedlnost a v tomto případě i pro zákony a legislativu. Je samozřejmé, že nějaký konglomerátní magnát radši upřednostní zákon, který by pomohl jeho společnosti k růstu než nějaký zákon podporující sociálně slabší skupiny právě na úkor těchto bohatých společností.

² Tamtéž, s. 21.

Rawlsova teorie spravedlnosti pracuje s myšlenkou toho, že kdyby lidé nevěděli, s jakými dovednostmi a do jaké sociální skupiny by se narodili, tak by určitě učinili jiná rozhodnutí.³ Co kdybych já podpořila nějaký zákon, který by zvýhodňoval bohaté, ale záhy bych zjistila, že patřím do sociálně slabší skupiny. Zaručeně bych svých rozhodnutí později litovala. Rawlsova teorie spravedlnosti nám představuje pojetí toho, jak by mohla společnost fungovat na teoretické úrovni. Představuje nám teoretickou/pomyslnou společnost jako racionální a nezajímavou.

Rawlsův myšlenkový experiment pracuje s tím, že lidé se rozhodují pod takzvaným závojem nevědomosti. Díky tomu, že nevědí, do jaké sociální kasty by se zařadili poté, co by byl tento závoj zdvihnut, tak by si zvolili nějaká státní ustanovení, legislativu a zákony tak, aby z toho mohli těžit všichni spravedlivě.

Ovšem aby tato koncepce mohla platit, musí být podle Rawlse zvoleny nějaké základní principy, jimiž se budou lidé řídit. Tyto principy jsou zvoleny právě lidmi, kteří jsou zahaleni závojem nevědomosti. Rawls nám představuje dva principy. První z nich se týká rovnosti základních svobod. Mezi tyto svobody patří právo volit a být zvolen, svobody slova a shromažďování, vlastnictví atd.⁴ Jde v podstatě o to, že by každá osoba měla mít stejná práva, a to bez ohledu na jejich status, etnicitu, postavení ve společnosti atd. Tento princip by měl vytvořit nějaké rovnocenné prostředí, kde by každý jedinec mohl plně využívat svá základní práva a svobody.

Druhý princip neboli diferenciální princip se soustředí na sociální a ekonomické nerovnosti. V současné společnosti jsou naše nerovnosti patrné, a to zejména pokud mluvíme o financích. Dalo by se říci, že bohatá část společnosti profituje na té chudé a tím se tyto rozdíly ještě více prohlubují. To nám v podstatě vytváří předpoklad a vidinu toho, že člověk z chudé společnosti nebude mít nikdy šanci svůj status vylepšit. Myslím, že nikdo z nás si neumí představit, že by bohatá a chudá část společnosti zmizela a zůstala nám zde jen sobě rovná skupina. To je velmi nepravděpodobné, a právě na to se soustředí i druhý princip. Ten se zaměřuje na fakt, že jsou lidé, co mají více bohatství než ostatní. Rawls tvrdí, že rozdělení příjmů a bohatství nemusí být nutně rovnoměrné. Je tu ovšem podmínka, a to taková, že i přes to, že by byly statky rozděleny nerovnoměrně, tak by měly být ku prospěchu všem.⁵ Jinými slovy jsou nerovnosti ve zdrojích

³ Rawls, J., *Teorie spravedlnosti*, Přel. K., Berka, Victoria Publishing, Praha 1995, s. 21

⁴ Tamtéž, s. 48.

⁵ Tamtéž, s. 49.

přijatelné za podmínky, že zvyšují prosperitu společnosti a přispívají k větší rovnosti. V dnešní době je svým způsobem tento princip aplikován, a to například takovým způsobem, že lidé s viditelně větším bohatstvím podporují vzdělání chudších vrstev třeba prostřednictvím charit nebo nadací, a také vyššími daněmi.

Rawls se snaží nějakým způsobem dosáhnout rovnosti v situacích jako jsou třeba nerovné startovní čáry, například rozdílné socioekonomické prostředí. Podotýká, že něco jako vlohy a talent nejsou nespravedlivé. Jsme od přírody buďto zvýhodněni nebo znevýhodněni. S tím vším pracuje diferenciální princip. Tento princip tvrdí, že sociální a ekonomické nerovnosti jsou přijatelné pouze tehdy, pokud přinášejí maximální prospěch těm nejméně zvýhodněným členům společnosti. Jinými slovy, jakékoliv rozdíly v rozdělení zdrojů a bohatství jsou spravedlivé, pokud vedou k lepšímu postavení těch, kteří jsou na tom nejhůře. Tento princip má za cíl vyvážit rovnost s efektivitou a zajišťuje, že společnost je strukturována tak, aby zlepšovala podmínky pro všechny, zvláště pro ty nejvíce znevýhodněné.⁶ Ten, kdo má vrozené nějaké vlohy je může využívat jen za podmínek, že na tom opět bude profitovat celá společnost. Rawls ale netvrdí, že by se měli tyto odlišnosti nějak limitovat.⁷

Podle Sandela představuje tento druhý princip velmi inspirující vizi spravedlnosti, právě proto, že tato teorie nevyžaduje rovnoměrné rozdělení zdrojů.⁸ Na druhou stranu zde podle Sandela vyvstává problém. Tedy konkrétně k čemu vlastně druhý princip pobízí? V dnešní době je největším hnacím nástrojem právě vidina vyšší finanční odměny a na základě toho tito talentovaní lidé drou a mnohdy dělají velmi těžká povolání jako například právník. Ovšem pokud bychom aplikovali tuto Rawlsovu teorii, pak by to znamenalo, že bez ohledu na to, jak moc se snažíme, naše platové ohodnocení by se nijak moc nelišilo řekněme od prací jako je třeba prodavačka. Za takové situace by se pravděpodobně lidé s talentem rozhodli méně pracovat anebo svůj talent nerozvíjet vůbec.

Druhá Sandelova námitka k Rawlsově teorii se týká úsilí. Rawls říká, že díky zdravému rozumu bychom měli být nakloněni tomu, aby byly veškeré statky a majetek rozděleny podle morálních zásluh.⁹ Ovšem dodává, že tvrzení „spravedlnost je štěstím podle míry ctnosti“¹⁰ je ideál, který se nedá realizovat, a proto jeho teorie tuto představu odmítá. Sandel se nás ptá, zda si lidé, kteří

⁶ Tamtéž, s. 48.

⁷ Tamtéž, s. 71.

⁸ Sandel, M. J., *Spravedlnost: Co je správné dělat*, přel. T. Chudý, Karolinum, Univerzita Karlova v Praze 2015, s.167.

⁹ Rawls, J., *Teorie spravedlnosti*, s. 187

¹⁰ Tamtéž, s. 187.

vynaložili úsilí zaslouží být odměněni. Přece jenom se může zdát, že pokud tito lidé ze sebe vydali vše a dosáhli nějakého úspěchu je jejich odměna opodstatněná. Anebo ne? Rawls si ale stojí za tím, že úsilí je závislé právě na rodině a prostředí, což podporuje i Sandel. Přece jenom i já jsem si velmi dobře vědoma, že moje rodina se svým způsobem zasloužila o to, že jsem ve svém studiu došla tak daleko. Jako malá jsem byla diagnostikována s ADD poruchou a moje vyhlídky na studium na vysoké škole nebyly dobré. Stejnou diagnózu obdržela o pár let později i moje sestřenice. Ovšem naše osudy se velmi liší, protože její rodiče se nijak nepodíleli na studiu a nepomáhali jí se rozvíjet. A proto skončila na učňáku. Tímto bych chtěla poukázat, že opravdu záleží na rodinném zázemí.

To, že by lidé měli získat odměnu za své úsilí je tedy pochybné. Pokud by bylo měřítkem pouze úsilí tak tu vyvstává problém. Sandel nám tento problém ukazuje na příkladu s dělníky. Máme dva dělníky a jeden z nich je svalnatý a dokáže udělat více práce než jeho vyzáblý kolega. To však neznamená, že by se hubený dělník nesnažil, vlastně ze sebe vydává mnohem větší úsilí. To ale neznamená, že by jeho odměna měla být vyšší než jeho kolegy. Pokud bychom byli hodnoceni jenom na základě našeho úsilí, znamenalo by to, že by měl být hubený dělník lépe ohodnocen než jeho kolega. Avšak to, jaký přinášíme přínos, závisí částečně na našem nadání. Proto si podle Sandela za to nemůžeme nárokovat žádné zásluhy.¹¹

Distributivní spravedlnost¹² není podle Rawlse realizována na základě morální záslužnosti. Jak už zde bylo řečeno Rawlsova teorie odmítá to, že by měly být veškeré statky a majetky rozděleny podle morálních zásluh. Pokud bychom se bavili například o přijímacím řízení na vysoké školy, kde jsou pozitivně zvýhodňováni („diskriminováni“) studenti třeba podle etnického původu, mohl by někdo říct, že jsme sebrali místo právě těm studentům, kteří si to morálně zaslouhují, protože mají lepší výsledky v přijímacím testu. Ale z jakého důvodu si to morálně zaslouhují jiní studenti? Protože měli lepší rodinné zázemí více peněz a obecně více podpory a důvěry než právě lidé z etnických skupin. To není kritérium, které bychom měli z pohledu Rawlse zvažovat. Měli bychom si nejdříve stanovit pravidla hry, abychom byli schopni říct, kdo si, co zaslouží. Jak podotýká Sandel, přece jenom v každém století byly požadavky pro úspěch jiné. Zatímco by úspěšný herec z jedenáctého století se svojí výplatou horko těžko vyšel, většina současných herců mají víc než dost. V jedenáctém století bylo normální, že herectví nebyla dobře placená práce. Ovšem taková byla nastavena pravidla hry,

¹¹ Sandel, M. J., *Spravedlnost: Co je správné dělat*, s. 170.

¹² Distributivní spravedlnost je založena na vytvoření správné legislativy a pravidel, která by maximalizovala výhody pro ty nejzranitelnější vrstvy společnosti a zaručovala by rovné příležitosti pro všechny.

v té době byli mnohem lépe placeni léčitelé, kteří byli velmi ceněni a mohli si je dovolit jen lidé z lepší třídy. Ovšem v dnešní době se karty obracejí a už není pravidlem, že doktoři by brali více než herci a řekla bych, že je mnozí berou jako samozřejmost. Ale jak už bylo řečeno jde jen o to, jaká jsou zrovna nastavena pravidla hry, a ty jsou nastavena právě společností. Společnost se stále vyvíjí a mění a na tomto základě se mění i pravidla hry. Tudíž se morální zásluhy nemohou stát nějakým měřítkem spravedlnosti.¹³

Rawlsova teorie ale odmítá smíření se skutečností. A já s ním souhlasím. Pokud bychom se smířili s tím, co máme, nikdy bychom se nemohli posunout dopředu. To, že talent a vlohy jsou vrozené se změnit nedá a určitě je v pořádku tyto talenty rozvíjet a podporovat. Na druhou stranu je tu spousta těch, co nemají prostor a správné prostředí k rozvoji svého nadání. A mohou za to skutečnosti, které se prostě a jednoduše nedají ovlivnit. To neznamena, že to tak musí být. Že studenti jiné barvy pleti se nedostanou na školu kvůli rodinnému prostředí. Nebo ženy, které jsou diskriminovány jenom proto, že by mohly otěhotnět a následně čerpat mateřskou. Pro zaměstnavatele se stávají nerentabilní pracovní silou. Jak už bylo řečeno pozitivní diskriminace se snaží najít nějakou pomyslnou spravedlnost a narovnat tak naši startovní čáru.

Rawls se přímo ani nepřímou nevyjadřuje k pozitivní diskriminaci a zda by jeho teorie byla aplikovatelná a nápomocná pozitivní diskriminaci. I přesto, že Rawls s tímto termínem nepracuje, najdou se filosofové, co tuto možnost z hlediska Rawlsovy teorie rozpracovávají. Dale Matthew ve svém článku *Rawlsian Affirmative action: A Replay to Robert Taylor* rozebírá aplikovatelnost Rawlsovy teorie na pozitivní diskriminaci. Na začátek bych chtěla uvést, že Robert Taylor se ve svém článku *Rawlsian Affirmative Action* zabývá tím, jestli by se dala Rawlsova teorie spravedlnosti aplikovat jako účinný nástroj pozitivní diskriminace, který by cílil zejména na sociálně znevýhodněné skupiny. Taylor tvrdí, že Rawlsovy principy, a hlavně jeho diferenciální princip poskytuje klíčový rámec hodnocení pozitivní diskriminace. Taylor rozděluje diferenciální princip na dvě složky. Jednak na formální rovnost příležitostí, ta vyžaduje, aby měl každý jedinec stejná práva, a také přístup k sociálně výhodným pozicím. A za druhé na substantivní rovnost příležitostí, ta zase zajišťuje, že jednotlivci s podobnými schopnostmi mají rovné šance na úspěch, bez ohledu na jejich rodinné zázemí a sociální postavení.¹⁴ Taylor ve svém článku uvádí nástroje, které by pomohly dosáhnout rovnosti, a ty si rozdělil do pěti kategorií. Základní a první kategorií je rovnost příležitostí, zde se jedná o

¹³ Tamtéž s.173–174.

¹⁴ Robert, T. S., *Rawlsian Affirmative Action*, Ethics 119, No. 3, April 2009, s. 478.

rovný přístup a nulovou diskriminaci. Druhou kategorii pojmenoval jako rozšířenou rovnost příležitostí, to zahrnuje kroky, jako třeba zbudování komise pro rovné příležitosti při žádosti o zaměstnání. Třetí kategorie se dá nazvat jako kompenzační podpora, to zahrnuje nějakou formu charity třeba finanční podpora pro děti ze znevýhodněných rodin. Čtvrtá kategorie se týká kompenzací za minulé křivdy a pátá se týká přijímacích kvót do zaměstnání například jedné utlačované skupiny.¹⁵

Taylor tvrdí, že v ideálních podmínkách bychom využili pouze první a druhou kategorii, tedy rovnost příležitostí a rozšířenou rovnost příležitostí. Naopak třetí, čtvrtá a pátá kategorie se v ideálních podmínkách vylučují. Podle Taylora by jich nebylo třeba, neboť podle Rawlsovy teorie by si měli být všichni rovni, a tudíž faktory jako je rasa, pohlaví nebo sociální zázemí by v takovém světě nebyl problém.

Matthew tvrdí, že podle Rawlsovy teorie musí být splněno "kritérium reciprocity". To znamená, že v ideální teorii musejí podmínky společenské smlouvy vyhovovat všem. Ovšem v neideálních podmínkách není zcela jasné, jak to funguje. Matthew argumentuje tím, že i přes to, že to není zcela jasné, tak musí být nějaké politiky, které budou přijatelné pro všechny i za stávajících omezení.¹⁶ Myslí tím, že v našem neideálním světě existuje již mnoho omezujících faktorů. Například sociální omezení související s našimi předsudky k jedné určité skupině. To ale neznamená, že bychom se neměli snažit aplikovat opatření, která by byla možná jen za ideálních podmínek. Podle Matthewse je důležité hledat a uplatňovat politiky tak, aby zohledňovali tato omezení.

Jak bylo v předchozích odstavcích zmíněno, v Rawlsově teorii jsou si svým způsobem všichni rovni. Pokud bychom se ale v neideálním světě pokusili prosadit příliš silná opatření, vzniká zde obava, že lidé, kteří by byli zvýhodňováni, by se dopouštěli určité nespravedlnosti, a to tedy té, že by opatření zvýhodňovala vyselektovanou skupinu nad míru, kterou by měli v ideálních podmínkách. Matthew zde argumentuje tím, že je v neideálním světě velmi patrné znevýhodňování například Afroameričanů, a tudíž je důležité zvážit opatření, která by mohla tuto nerovnováhu napravit.¹⁷ Dále uvádí, že by tato opatření nebyly nutně v rozporu se společenskou smlouvou. Neboť podle Matthewa je odklon od ideální teorie opodstatněný, a to zejména v případě Afroameričanů. Takováto odchylka totiž ještě neznamená, že by nesplňovala

¹⁵ Tamtéž, s. 480.

¹⁶ Matthew, D. C., *Rawlsian Affirmative Action: A Replay to Robert Taylor*, *Critical Philosophy of Race* 3, No. 2, 2015, s. 333.

¹⁷ Tamtéž, s. 333.

"kritérium reciprocity". Pokud si uvedeme příklad, kde jsou Afroameričané stále otroky a my bychom aplikovali nějakou formu pozitivní diskriminace, která by zlepšila jejich podmínky takovým způsobem, že by byly stejné jako v ideálních podmínkách. Tím se nám Matthew snaží říct, že i kdyby byla tato skupina zvýhodněna, nikdo by neměl námitky, protože právě oni byli v dávné minulosti znevýhodňováni, a to pokračuje v jistém smyslu i dnes. Zavedení pozitivní diskriminace by pak zlepšilo nejen jejich sociální postavení, ale také by měli přístup k příležitostem, ke kterým by za ideálních podmínek měli přirozeně přístup. Matthew tvrdí, že pozitivní opatření nejsou v rozporu se společenskou smlouvou, protože jejich cílem je pomoci historicky marginalizovaným skupinám.

2. Pozitivní diskriminace

Je tu ovšem i jiný názor, který se začíná formovat v polovině 60. let ve Spojených státech amerických, ale do povědomí společnosti se dostává až začátkem 70. let. Je jím takzvaná pozitivní diskriminace. Jde o kroky podniknuté za účelem zvýšení zastoupení žen, minorit a ras či etnik, jako jsou Afroameričané a Hispánci ve vyšší společnosti, v zaměstnání jako je soudce, učitel nebo právník. Jinými slovy, místo negativního zvýhodňování jde o „pozitivní“ zvýhodňování jedné určité skupiny tak, aby byla více začleněna do společnosti. Vlivem těchto kroků se zvýšilo zastoupení žen v pracovním prostředí a na amerických univerzitách se zvýšila diverzita zastoupení již zmíněných ras či etnik.¹⁸ Pozitivní diskriminace nemá ovšem jenom narovnávat takzvanou startovní čáru, ale je to i snaha o vymýcení diskriminace jako takové. V nadcházejících oddílech si představíme některé z pozitivních opatření a také to, jaké měly ve výsledku dopady na společnost. Budu se zabírat otázkou, zda jsou pozitivní opatření a samotná pozitivní diskriminace ospravedlnitelná. Než se ale budu moci soustředit na tyto otázky, je dobré si zde zodpovědět, co to vlastně diskriminace vůbec je. Každý z nás se s tím slovem setkal, a každý z nás má určitou definici diskriminace a čeho všeho se týká. Spousta z nás má za to, že diskriminace se týká pouze minorit a menších skupin, ale diskriminováni mohou být i početné etniky nebo skupiny hlásící se k určitému náboženství. Já se v nadcházejícím oddíle pokusím lépe upřesnit, co diskriminace je, a proč je špatná.

¹⁸ Fullinwider, R., *Affirmative Action*, in: N. Zalta, U. Nodelman (eds.), *The Stanford Encyclopaedia of Philosophy*, Fall 2024 [cit. 15. 3. 2025]. Dostupné z <https://plato.stanford.edu/archives/fall2024/entries/affirmative-action/>

2.1 Diskriminace

Abychom mohli lépe pracovat s pojmem pozitivní diskriminace, je třeba si vytyčit, co to vlastně diskriminace je. Podle Altmana Andrewa, který ve svém článku *Discrimination* uvádí, že nikde nenajdeme univerzální definici toho, co je to diskriminace.¹⁹ Je sice zakázána šesti základními mezinárodními dokumenty o lidských právech, ale přímá definice chybí. Tyto smlouvy obsahují pouze výčet důvodů, proč by diskriminace měla být zakázána.²⁰

Lidé by si ale mohli diskriminaci splést i s pojmem “differential treatment“, neboli odlišné zacházení. Aby diskriminace byla vymýcena, měli bychom si být všichni rovni, to ale neznamená, že bychom měli mít všichni stejná práva. Jak Peter Singer ve své knize *Osvobození zvířat* uvádí, i muži a ženy jsou velmi odlišní. „Základní princip rovnosti nevyžaduje stejný nebo dokonce identický přístup, vyžaduje stejné chápání. Stejně chápání různých bytostí může vést k různým přístupům a různým právům.“²¹ Ženy by měly mít právo na potrat, to ale neznamená, že mužům by se mělo takového práva dostat také.²² Z očividného důvodu muži podstoupit potrat nemohou. A není to jenom případ mužů a žen, ale třeba také lidí s nějakou disabilitou, ti mají zase právo parkovat na místě pro ně určené. Toto zacházení ovšem není diskriminace, ale forma rovného zacházení.

Diskriminaci tedy můžeme popsat jako jednání, praktiky anebo politiky, které znevýhodňují osoby na základě jejich příslušnosti.²³ Rasová segregace je jednou z největších kategorií diskriminace, ale určitě není jedinou. Diskriminovaní můžeme být za naše politické názory, jazyk, kterým mluvíme, pohlaví nebo za náboženství. Seznam je početný. Už tu nemluvíme pouze o menšinách, ale i o většinách. Pokud vezmeme v úvahu například islámské náboženství, kde podle Pewova výzkumného centra bylo v roce 2010 1,6 miliard věřících. To je zhruba 1/5 lidské populace, opravdu velké číslo, a přesto najdeme spoustu lidí a zemí, co muslimy soudí a odsouvají na okraj.

Altman poukazuje na to, že existuje „moralizované pojetí“ diskriminace, což naznačuje, že morální soudy hrají v diskusích o diskriminaci významnou roli. Moralizované pojetí naznačuje, že diskriminace není pouze sociální nebo právní otázkou, ale také morální otázkou. Jak nám

¹⁹ Altman, A., *Discrimination*, ed. N. Zalta, The Stanford Encyclopaedia of Philosophy Winter 2020 [cit. 15. 3. 2025]. Dostupné z <https://plato.stanford.edu/archives/win2020/entries/discrimination/>

²⁰ Tamtéž

²¹ Singer, P., *Osvobození zvířat*, přel. Z. Janík a Z. Gabajová, Nakladatelství PRÁH, 2001, s. 18.

²² Singer, P., *Osvobození zvířat*, s. 18.

²³ Altman, A., *Discrimination*.

Altman ukazuje, diskriminace je vždy srovnávací, jinými slovy posuzuje jednotlivce podle toho, do které skupiny patří. Tím se stává nejen právním, ale i morálním selháním, které porušuje princip rovného zacházení.²⁴ To znamená, že společnost by neměla hodnotit pouze zákonnost diskriminačních praktik, ale také jejich etnické důsledky. To nás vede k tomu, že diskriminace je považována za morálně špatnou.

2.2 Podpora diverzity

Jedním z argumentů pro pozitivní diskriminaci je zvýšení diverzity. Tím se myslí zvýšení zastoupení určitých skupin jako jsou například Hispánci anebo Afroameričané v pracovním a školním prostředí. Hostager a De Meuse pojednávají o výhodách a nevýhodách diverzity, ale dochází k závěru, že diverzita je důležitým aspektem pro rozvoj pracovní i studijní: „Pozitivní stránka diverzity je, že vede ke zvýšení produktivity, zlepšuje schopnost řešit problémy, dělat rozhodnutí a díky odlišným názorům napomáhá zvýšení kreativity a tvoření nových inovací...“²⁵

Ať se může zdát jakkoli nespravedlivé upřednostnit studenta, který má nižší studijní výsledky než ten druhý, jenom kvůli rase či etnice, tak ale nalezneme argumenty, které se staví proti tomuto názoru. Sandel ve své knize *Spravedlnost: Co je správné dělat* uvádí jeden právní případ, kdy studentka hlásící se na právní vysokou školu v Americe dostala vyrozumění, že nebyla přijata. Po bližším prozkoumání zjistila, že bylo přijato mnoho studentů z řad Afroameričanů a Hispánců, kteří měli přinejlepším stejné studijní výsledky ne-li horší, než měla ona sama. Důležité je zde podotknout, že zmíněná studentka byla vychována matkou samoživitelkou a ona sama si ještě přivydělávala na studium. Jinými slovy udělala vše proto, aby byla vhodnou kandidátkou. Jenomže v té době měly vysoké školy stanovené kvóty pro přijetí Afroameričanů a Hispánců. Tento případ se dostal až k soudu, kde se ovšem univerzita bránila velmi dobrým argumentem, že jejich pozitivní diskriminace přispívá společnosti. A to tím, že díky jejich pozitivním opatřením zasedají teď u soudu a v právnických komorách právě ony zmíněné skupiny.²⁶ Jinými slovy, zvýšení diverzity ve školách vedlo i ke zvýšení diverzity v pracovním prostředí. A tím se snížila i samotná diskriminace zmíněných minorit. Takže tvrzení, že jejich pozitivní opatření přispívají společnosti se zdají být pravdivá.

²⁴ Tamtéž

²⁵ Hostager, T. J., De Meuse, K. P., *The Effects of a Diversity Learning Experience on Positive and Negative Diversity Perceptions*. *Journal of Business and Psychology* 23, No. 3/4, 2008, s. 128.

²⁶ Sandel, M. J., *Spravedlnost: Co je správné dělat*, s. 181–183.

Ovšem zde by mohli mnozí namítnout, že byla porušena práva zmíněné studentky. Sandel se odkazuje na Ronalda Dworkina, filosofa specializujícího se na práva jednotlivců, který tvrdí, že žádná taková práva porušena nebyla. A o jakých právech tu vůbec mluvíme? Možná o právu že by lidé neměli být posuzováni podle kritérií jako je třeba rasa. To totiž nemůžeme ovlivnit. Ani to odkud pocházíme a jestli jsme dobří v tanci nebo ne. Možná by se mohlo jednat o právo dostat se na školu v případě, že dosáhnete velmi dobrých studijních výsledků. Možná že toto právo uplatňuje jedna nebo dvě univerzity, ale ne všechny, jejich přijímací systémy se různí. Tak jako někde může univerzita stanovit požadavky pro přijetí na základě známek, tak ale zase jiná bude chtít v přijímacím řízení zohlednit i fakt, že dotyčný je dobrý sportovec nebo umí dobře zpívat.²⁷ Faktorů pro přijetí je mnoho. Každá univerzita si tyto kritéria stanovuje sama. Tím, že si univerzita stanoví své poslání a kritéria, tak uchazeči automaticky vzniká oprávněné očekávání toho, zda je schopen tyto kritéria splnit či nikoliv. Jak už ale bylo zmíněno, univerzity by měly nějak přispívat společnosti. Tudíž z morálního hlediska by si přijetí na univerzitu nezasloužil ani student s nejvyššími studijními výsledky ani ten, co pochází z menšiny. Přijetí je podle Dworkina oprávněné v případě, že odpovídá společenskému účelu, a tomu slouží univerzity. Snaží se tím říct, že by přijetí neměla být pocta založená na odměňování zásluh a ctností, ale na základě toho, jaké si stanoví univerzita poslání.²⁸

Pokud se na to podíváme z pohledu Rawlsovi teorie, která byla rozebrána v předešlé kapitole mohli bychom také říci, že si každá univerzita nastavila svoje pravidla hry. Ať už jde o to, zda si nastavili taková pravidla, že se jejich cílem stala právě podpora diverzity nebo podpora sportovců. Z pohledu Rawlse je důležité mít nastavená pravidla hry kterými se v tomto případě univerzity budou řídit. Pak by nemělo být žádným překvapím pro uchazeče, že se nedostali na svojí vysněnou školu. A to i přesto, že mají lepší studijní výsledky než zmiňovaný student jiné etnicity, nemají v tomto případě prostor pro stížnost, neboť v pravidlech stojí, že škola podporuje v první řadě diverzitu. Jak můžeme vidět ani podle Rawlse ani podle Dworkina nemá student právo na stížnost, a tudíž nemá právo ani na to, aby mohl nějakým způsobem podrýt tuto konkrétní pozitivní diskriminaci.

2.3 Kompenzační argument

Tento argument pro pozitivní diskriminaci používá funkci pozitivní diskriminace jakožto nástroje na nápravu minulých křivd. V podstatě jde o tvrzení, že by lidé ze znevýhodněných skupin měli mít přednost před ostatními, aby se tak napravila diskriminace, která na nich byla

²⁷ Tamtéž, s. 183–184.

²⁸ Tamtéž, s. 184–185.

spáchána v minulosti a která je uvedla do nevýhody. Mnohá nařízení pozitivní diskriminace, která byla schválena nebo nařízena soudy byla odůvodněna právě tímto kompenzačním argumentem. Z právní strany je takovéto zdůvodnění méně sporné, neboť náprava je prospěšná pouze osobám, které v minulosti čelili diskriminaci a byli například nespravedlivě rozděleni do pracovního prostředí na základě rasy nebo pohlaví. Tím jsou třeba myšleny právě kvóty, které byly zavedeny. Např: aby ženy měly větší zastoupení v zaměstnáních a na určitých pozicích nebo aby měli Afroameričtí studenti větší podíl zastoupení na amerických univerzitách. Ovšem tento argument naráží na oprávněnou kritiku.

Iris Marion Young se ve své knize *Justice and the Politics of Difference* opírá o Fullinwidera, který měl stejně jako Sandel výtky k tomuto argumentu.²⁹ Fullinwider tvrdí, že tento argument vytváří velké dilema. Pokud si vezmeme například situaci, kde byla upřednostněna žena na pracovní pozici jen proto, že je to žena, je to vnímáno jako diskriminace. Ale stejně tak by se dalo říct, že neuplatněním přednostního přijímání do zaměstnání dává prostor k existenci diskriminace. Jinými slovy dilema spočívá v tom, že ať uděláme cokoli, dáváme tím prostor pro diskriminaci.³⁰ Young ovšem tvrdí, že toto dilema zmizí na základě toho, že zastánci pozitivní diskriminace nebudou trvat na předpokladu, že „nediskriminace“ je hlavním principem spravedlnosti.³¹

Young tvrdí, že lidé, kteří jsou proti politice pozitivních opatřeních tak často činí na základě toho, že mají pocit, že jsou diskriminováni. Pro tyto lidi je důležité, aby diskriminace neprobíhala za žádných okolností. „Nediskriminace“ má pro ně absolutní morální přednost. Sociální spravedlnost je postavená na tom že tyto politiky se aplikují na všechny, a ne jenom na vybranou skupinu. A pozitivní diskriminace tuto zásadu rovnosti porušuje. Kdyby si zastánci pozitivní diskriminace připustili, že jsou tyto strategie diskriminující, tak by nebyla potřeba je obhajovat.

Young nám ukazuje, že by bylo v našem nejlepším zájmu nepřístupovat k diskriminaci jako k "diskriminaci". Podotýká, že v případě pozitivní diskriminace lidé vidí pouze jediný problém, a to diskriminaci jako vyčleňování určitých lidí ze společnosti. Ovšem to není jediná špatnost spáchaná na minoritách, kromě diskriminace bychom se měli zaměřit na útlak. Útlak je tím, co

²⁹ Tamtéž, s. 180–181.

³⁰ Young, I. M., *Justice and the Politics of Difference*, Princeton University Press, Princeton 1990, s. 194–195.

³¹ Tamtéž, s. 195.

vytváří nespravedlnost a takzvané proti diskriminační opatření jsou v mnoha případech důvodem vzniku útlaku anebo jeho podpoření.³²

Když mluvíme o diskriminaci, lidé se často soustředí na to, kdo je ona osoba, která diskriminuje a jaké zákony a vyhlášky jsou diskriminující. Dále musí oběť dané diskriminace dokázat a podložit, že na ní byl takový čin spáchán. Předpokládáme, že když zákony, které by zabránily ženám nebo Afroameričanům třeba pracovat, byly zrušeny, že diskriminace vlastně už ani neexistuje. Problém je v tom, že všechny tyto věci odvádějí pozornost jinam. Uveďme si to na příkladu. V dnešní době je očividná rasová diskriminace ilegální, a tak lidé předpokládají, že už to není tak velký problém. Ovšem stále tu existuje fakt, že Afroamerická rodina má menší podíl na vlastnictví nemovitostí, velké platové rozdíly, a ne moc dobré vzdělání. To jsou věci, které dodnes přetrvávají.

Jak už bylo výše uvedeno autorka navrhuje, že to, na co bychom se měli soustředit při zavádění pozitivních opatření, je útlak a ne diskriminace. Ale proč? Uveďme si příklad: Pokud bychom se soustředili pouze na diskriminaci, tak bychom prosazovali pouze zákony, které by třeba zabránily zaměstnavatelům odmítnout uchazeče na základě rasy. Ale pokud bychom se zaměřily na útlak, dojdeme k závěru, že historicky marginalizované skupiny nemusely mít stejné vzdělávací nebo profesní příležitosti. To nám opět ukazuje, že je potřeba jít více do hloubky a řešit systémové nerovnosti. Diskriminace, jak už jsme si uvedli je vyčlenění jedince na základě nějakých charakteristik, které společnost vnímá jako “nevyhovující“. Bohužel v dnešní době našli lidé způsob, jak takovouto diskriminaci hezky schovat a ospravedlnit ji výrazy jako třeba: “nedostatečně kvalifikovaný“.³³

Young tvrdí, že bychom se měli soustředit hlavně na oběti samotné a na výsledek, ne na pachatele a jejich úmysly. Podle autorky není útlak záměrný. Jedná se spíše o systémový problém. Diskriminace se zaměřuje na vyloučení určitých skupin ze společnosti či na preference, ale útlak je udržován a živen institucemi, různými předpoklady a sociálními normami, které ve výsledku zvýhodňují privilegované skupiny.³⁴ Jako příklad bych si zde dovolila uvést novou reformu v daňovém systému, která byla zavedena Trumpovou administrativou. Výsledkem této reformy je velký nárůst daní pro finančně slabší rodiny a

³² Tamtéž, s. 195.

³³ Young, I. M., *Justice and the Politics of Difference*, s. 196.

³⁴ Tamtéž, s. 197.

jedince. Naopak bohatí Američané z této reformy vyjdou ještě bohatší. Zde také můžeme mluvit o útlaku.

Pokud bychom svou pozornost měli obrácenou pouze k diskriminaci, zakrývali bychom tím nějaké hlubší nespravedlnosti, ať už se jedná o bezmoc, vykořisťování nebo marginalizaci. Young dodává, že ale ne každé pozitivní opatření musí nutně představovat formu diskriminace. Pokud by opatření poskytovala privilegia lidem, kteří si to nezaslouží, byla by špatná. Jako kdyby se afroamerický student dostal na univerzitu kvůli kvótám, které by měly napravovat předchozí křivdy, ale zároveň by byl tento student z velmi bohaté rodiny. Pokud by však pozitivní opatření vedla k napomáhání boji proti útlaku, jsou podle Young ospravedlnitelná, a dokonce morálně nezbytná.³⁵

Pozitivní opatření a pozitivní diskriminace podle Young dokáže změnit rozložení moci, ale nedokáže rozbít systémové útlaky zakořeněné v ekonomických a sociálních strukturách. Jedná se tedy pouze o částečné a politicky “bezpečné“ řešení, které řeší projevy nerovnosti, ale základní strukturu institucí nechává nedotčenou.³⁶

Podle Young se v naší společnosti pohlíží hlavně na to, že pozice, jakou získáme ve společnosti, by měla být odrazem našich talentů, schopností a jiných předpokladů. Jinými slovy významné pozice by měly připadnout těm, kteří se na ně kvalifikují. Princip zásluhovosti, který se v dnešní demokratické společnosti praktikuje spočívá v tom, že pracovní pozice a odměny by měly být distribuovány na základě dovedností a talentu, nikoli na základě původu či privilegií. Důvodem vzniku tohoto principu bylo nahradit kastovní systém, a tím vytvořit spravedlivou hierarchii založenou na dovednostech. Tento systém by mohl být dokonalý, ovšem opomíjí strukturální nerovnosti ve společnosti. Bohatí lidé mají lepší přístup ke vzdělání a pracovním příležitostem, což jim usnadňuje stoupaní po společenském žebříčku. Young tvrdí, že princip zásluh je jenom taková pohádka, neboť jeho největší problém tkví v tom, že maskuje privilegia jako spravedlnost, a tím posiluje nerovnost.³⁷

Tento kritický pohled na princip zásluh vede Youngovou k argumentu, že meritokracie ve skutečnosti neslouží jako spravedlivý systém odměňování schopností a úsilí, ale jako nástroj, který dává prostor pro mocenské struktury a upevňuje je. Young tvrdí, že ti, kdo mají výhodnější startovní podmínky jako je například lepší vzdělání, rodinné zázemí nebo lepší

³⁵ Tamtéž, s. 197.

³⁶ Tamtéž, s. 199–200.

³⁷ Young, I. M., *Justice and the Politics of Difference*, s. 200.

společenské kontakty, díky tomu mají větší šanci na úspěch. Což meritokracie ignoruje a předstírá, že se jedná o objektivní spravedlnost. Young zastává postoj, že místo toho, aby se člověk spoléhal na zdánlivě neutrální princip zásluhovosti, měli bychom se spíše snažit usilovat o systém, který aktivně kompenzuje nerovnosti a poskytuje rovné příležitosti všem, nejen těm, kteří se narodili do privilegovaných poměrů. Young kritizuje meritokracii jako ideologii, která skrývá skutečné mechanismy moci a brání hlubší společenské změně.³⁸

Zjednodušeně řečeno Young kritizuje pozitivní diskriminaci, tedy kompenzační argument, který slouží jako náhrada škod za minulé křivdy. Označuje takové pojetí za nedostatečné. Podle ní se soustředění výhradně na kompenzaci a přehlíží trvalou systémovou povahu útlaku, jenž se neprojevuje pouze jednotlivými diskriminačními činy, ale má mnohem širší podobu. Tyto formy útlaku, které Young označuje jako pět tváří útlaku, zahrnují vykořisťování, marginalizaci, bezmocnost, kulturní imperialismus a násilí.³⁹ Z tohoto důvodu argumentuje, že pozitivní diskriminace by měla být chápána jako nástroj rozkladu těchto systémů, nikoliv pouze jako nástroj k nápravě minulých křivd.

Silnou stránkou argumentace Young je její důraz na systémovou povahu útlaku. Omezení pozitivní diskriminace pouze na kompenzační argument s sebou nese riziko, že útlak bude vnímán jako soubor izolovaných incidentů, namísto toho, aby byl rozpoznán jako trvalý, strukturálně zakořeněný proces. Její argument tak podněcuje komplexnější chápání nespravedlnosti, které bere v úvahu vzájemnou provázanost jejích různých forem. Young varuje, že pokud budeme spravedlnost chápat jen jako přerozdělování zdrojů, nevyřešíme hlubší příčiny nespravedlnosti. Proto je nutné se soustředit i na změnu strukturálních podmínek, tedy změnu institucí, mocenských vztahů a společenských norem, které nespravedlnost umožňují a udržují.

3. Kritika nespravedlivého systému

Ideál meritokracie, který si společnost nastavila, tedy odměňování jedinců na základě zásluh – schopností, talentu a úsilí, se potýká s významnými výzvami, pokud je analyzován pouze z pohledu systémové nespravedlnosti. Zatímco zastánci meritokracie tvrdí, že podporuje spravedlivý přístup, kritici, jako je Sandel, poukazují na její nedostatky a mnohdy neúmyslné důsledky, zejména tu mluvíme o její neschopnosti řešit již systémově existující nerovnost.

³⁸ Tamtéž, s. 201–202.

³⁹ Tamtéž, s. 64.

V této kapitole se pokusím propojit Sandelovu kritiku a Young s její analýzou útlaku, se současnou debatou o pozitivní diskriminaci.

Sandel se ve své knize *The Tyranny of Merit: What's Become of the Common Good?* zabývá tím, že meritokracie není řešením nerovnosti, ale naopak prohlubuje již existující propast.⁴⁰ Tvrdí, že tento systém podporuje pocit nadřazenosti mezi úspěšnými jedinci, a to má pak za příčinu jejich netečnost vůči těm méně úspěšným. Tahle “tyranie zásluh“ vytváří podle Sandela sociální propast, a zároveň podkopává smysl pro kolektivní odpovědnost, která je podle něj nezbytná pro spravedlivou společnost.⁴¹ Sandel se tu snaží poukázat na to, že úspěšní jedinci si často neuvědomují, jakých privilegií se jim dostalo. Neuvědomují si systémové výhody, ke kterým mají přístup díky sociálnímu postavení, jako je například lepší nabídka k práci anebo lepší přístup ke špičkovému vzdělání. Právě proto, že většina z těchto privilegovaných osob nikdy na vlastní kůži nezažila žádnou sociální nevýhodu, nejsou schopni uznat, že by tyto sociální faktory mohly vést k jejich zvýhodnění. Víra v individuální zásluhovost pak vytváří předpoklad, podle něhož neúspěch plyne z osobních nedostatků, což odvádí pozornost od širší společenské struktury, která přispívá k nerovnosti.

Sandel tvrdí, že tato neschopnost to uznat, pak brání v rozvoji empatie a solidarity, která je zapotřebí k řešení systémových nerovností mezi různými skupinami. Pokud lidé věří, že svého úspěchu dosáhli výhradně vlastním úsilím, mají menší sklon cítit se zavázáni k podpoře těch, kteří se potýkají s obtížemi. Tento dynamický proces nejenže udržuje existující nerovnosti, ale také oslabuje sociální soudržnost nezbytnou pro spravedlivou a rovnou společnost.⁴² Iluze vlastního úsilí spočívá v neschopnosti rozpoznat strukturální výhody, které formulují individuální úspěch. Uveďme si to na příkladu: dva studenti se stejnou inteligencí mohou mít zcela odlišné příležitosti v závislosti na svém zázemí. Zatímco student z bohaté rodiny si může dovolit soukromé školy a doučování. Má přístup k prestižním školám a jeho rodinné zázemí mu dává možnost se studiu plně věnovat. Na druhou stranu student z nízkopříjmové rodiny bude čelit výzvám. Možná si bude muset při studiu přivydělávat a nebude mít možnost navštěvovat prestižní školy nemluvě o možnosti financovat si doučování. Pokud by student z bohaté rodiny přisuzoval svůj úspěch výhradně tvrdé práci, přehlížel by tu zmíněné systémové faktory, které mu poskytly výhodu. Tato mylná představa oslabuje empatii a posiluje

⁴⁰ Sandel, M. J., *The Tyranny of Merit: What's Become of the Common Good?*, Penguin Random House UK, Great Britain 2020, s. 26.

⁴¹ Tamtéž, s. 26.

⁴² Tamtéž, s. 26.

přesvědčení, že ti, kdo neuspějí, se dostatečně nesnažili, místo toho, aby uznala strukturální bariéry, kterým čelí lidi z marginalizovaných skupin.

Na závěr Sandel tvrdí, že vize, kde bychom si byli všichni rovni a sdíleli zdroje jako třeba vzdělání, by byla vskutku pozoruhodná. Tato vize by přesahovala ekonomický úspěch a zaměřovala by se na posilování sociální soudržnosti a kolektivního blaha. Současná společnost však tuto rovnost postrádá, protože rostoucí segregace podle tříd a bohatství oslabuje demokratické vazby. Meritokracie prohlubuje propast mezi chudší a bohatší vrstvou společnosti a úspěšně přesvědčuje lidi z vyšší vrstvy, že si bohatství plně zaslouží, zatímco marginalizuje ty, kteří se potýkají s obtížemi. Sandel argumentuje, že demokracie vyžaduje sdílené veřejné prostory, vzájemný respekt a pokoru – uznání, že úspěch je ovlivněn štěstím a společenskými strukturami.⁴³

Sandelova kritika souvisí s Young a její kritikou o útlaku. Jak už jsme si v předešlé kapitole uvedli Young tvrdí, že nespravedlnost není pouze otázkou nerovnoměrného rozdělování zdrojů, ale jde o komplexní systémovou nerovnost, která vytváří a udržuje útlak. Útlak vytváří bariéry, které brání marginalizovaným skupinám v dosažení rovných příležitostí, a to bez ohledu na jejich snahu. Sandel tvrdí, že meritokracie oslavuje svobodu, tedy schopnost řídit svůj vlastní osud díky tvrdé práci, což dává lidem pocit, že je jich úspěch oprávněný.⁴⁴ To ale naznačuje, že lidi, kteří neuspějí, si za to můžou sami. Jak nám Sandel ukazuje toto tvrzení vede k tomu, že úspěšnější lidé shlížejí na ty, kteří se potýkají s obtížemi, tím se vlastně posilují bariéry bránící marginalizovaným skupinám v dosažení rovných příležitostí.⁴⁵ Sandel tvrdí, že celá chyba je v systému konkrétně ve vzdělávání, neboť přístup k příležitostem je často určován faktory, které se nedají ovlivnit jako je rasa nebo socioekonomické status. Na tento problém naráží i Young. Ti, kdo uspějí považují své úspěchy za zasloužené, a přitom přehlíží privilegia a štěstí jakým se jim dostalo, což Young považuje za klíčový aspekt útlaku.

Pozitivní diskriminace se objevuje jako přímá reakce na tyto systémové nerovnosti. Pozitivní diskriminace neignoruje zásluhy, snaží se uznat a efektivně řešit strukturální znevýhodnění, která brání rovnému přístupu zacházení. Jak už bylo řečeno, pozitivní diskriminace se snaží narovnat startovní čáry těm, kteří byli v minulosti utlačováni.

⁴³ Tamtéž, s. 26.

⁴⁴ Tamtéž, s. 59.

⁴⁵ Tamtéž, s. 29

Zastánci pozitivní diskriminace jako je třeba Young tvrdí, že pozitivní opatření neslouží ke snižování standardů, ale k vytváření spravedlivějšího systému, v němž by každý jedinec měl férovou šanci prokázat své schopnosti. Dalo by se říct, že se tento přístup shoduje s již zmíněnou Rawlsovou teorií spravedlnosti. Ta se zaměřuje na to, aby měli méně zvýhodnění jedinci rovný přístup a podmínky pro rozvoj, než jaké by měli čistě v meritokratickém systému. I přes fakt, že se Rawls ve své práci nevyjadřuje k pozitivní diskriminaci, je zřejmé, že jeho důraz na nápravu nerovností ať už v pracovním nebo školním prostředí naznačuje, že pozitivní diskriminace jako nástroj k dosažení spravedlivější společnosti je ospravedlnitelná.

Avšak implementace pozitivní diskriminace se i přesto zdá být problematická. Zavedení pozitivních opatření pak může být vnímáno jako rozpor s meritokratickým ideálem. To může vést k odporu a obvinění z takzvané obrácené diskriminace. Jak bylo v předešlé kapitole uvedeno, Young nám ukazuje morální dilema. A to je přesně to, že ať uděláme cokoliv, vždycky se na to bude pohlížet jako na diskriminaci. Jinými slovy by pak lidé z vyšší vrstvy mohli říct, že pozitivní opatření jsou vůči nim diskriminující. Jak už nám ale Young uvedla, je třeba si přiznat, že se jedná o diskriminaci, ale ne každá diskriminace je špatná.⁴⁶ Napětí mezi individuálními zásluhami a systémovou nerovností vzniká z prostého důvodu. Pokud by se lidé řídili čistě meritokratickým systémem, vedlo by to k přehlížení systémové nerovnosti. Na druhou stranu, pokud jsou zavedena pozitivní opatření, jako například zvýhodnění Afroamerických studentů během přijímaček na univerzitu, může to vést k obvinění z nespravedlivého zvýhodnění.

Kritici pozitivní diskriminace jako je třeba Thomas Sowell odkazují na meritokracii a tvrdí, že pozitivní opatření podkopává rovné zacházení právě tím, že zvýhodňuje jednu určitou skupinu nad druhou.⁴⁷ Ovšem tento názor přehlíží skutečnost, že podmínky nejsou rovné od začátku. Young analýza útlaku dává důraz na to, že systémové nerovnosti je třeba uznat a aktivně je odstraňovat, abychom mohli dosáhnout rovných příležitostí. Z tohoto pohledu lze pozitivní diskriminaci chápat jako nezbytný nástroj, který by napravil a podporoval spravedlivější společnost.

Ukázali jsme si, že meritokracie, rovnost a pozitivní diskriminace odhalují složitost dnešní společnosti a spravedlnosti. Sandel i Young nám poskytují velmi důležité poznatky o omezenosti čistě zásluhového systému. Oba nám ukazují, že k zajištění toho, aby měl každý

⁴⁶ Young, I. M., *Justice and the Politics of Difference*, s. 195.

⁴⁷ Sowell, T., *Affirmative action around the world: An empirical study*, Yale University Press, United States of America 2004, s. 204.

jedinec šanci na úspěch, nestačí pouze to, že se budeme spoléhat na ideál meritokracie. Ale je třeba zabývat se a řešit systémové nerovnosti a politiky, které tyto nerovnosti podporují.

4. Jak vypadá svět po pozitivní diskriminaci?

Název této kapitoly je trochu zvláštní. Ale myslím si, že je to důležitá otázka, která by měla být zodpovězena. Přece jenom pozitivní opatření vznikla za účelem narovnat startovní čáru pro všechny. Ale kdyby byla úspěšná, tak by jich už nebylo třeba anebo by se musela pozměnit. Diskuse o pozitivní diskriminaci dosáhla kritického bodu, a to zejména ve Spojených státech Amerických. Nejvyšší soud v případě *Students for Fair Admissions v. Harvard University* rozhodl, že se pozitivní politiky, jako třeba upřednostnění rasy během přijímacího řízení na univerzity, budou neplatné.⁴⁸ Po tomto verdiktu nám vyvstává otázka, zda by se měla pozitivní diskriminace vyvíjet, aby odpovídala potřebám dnešní společnosti anebo aby byla zcela nahrazena jiným přístupem. V této kapitole bych se chtěla zaměřit na to, jakým způsobem by mohla být pozitivní diskriminace přetvořena.

Vyloučení ze společnosti na základě barvy pleti nebo příslušnosti je v dnešní době považováno za diskriminaci. Pokud se na segregaci pohlíží jako na něco, co vyvolává nerovnosti ve společnosti, nebyla by pak správná odpověď na tento problém integrace. Elisabeth Anderson ve své knize *The Imperative of Integration* mluví o integraci jako o „pozitivním dobru, je to něco, co by nás mělo donutit k činu, ale i inspirovat. Integrace rozšiřuje spolupráce a podporuje kosmopolitní identity, která dále umožňuje hlubší zapojení do mezinárodních vztahů.“⁴⁹ Jinými slovy integrace vede ke spolupráci mezi různými skupinami, to posiluje vzájemné porozumění a také vazby. Tím že bychom přišli do styku s jinými kulturami, dostali bychom možnost se s nimi seznámit a lépe je pochopit. Získali bychom jiný pohled na problémy a situace. Díky integraci bychom mohli překonat předsudky. Spousta lidí soudí různé kultury bez toho, aniž by kdy prohodili slovo s někým takovým, ale pokud by dostali možnost někoho takového lépe poznat, možná by se jejich názory změnily.

Jak Anderson tvrdí, pozitivní diskriminace je nezbytná pro integraci. Ovšem v mnoha státech v Americe se pozitivní politiky na podporu diverzity ruší a je třeba hledat alternativy. Podle Anderson by se pozitivní diskriminace měla zaměřit na vytváření integrovaných prostředí, a ne

⁴⁸ Meredith, M., *Future Implications of SFFA v. Harvard: Potential Curtailing of Diverse Environments*, ed. Nash, T.P., American Bar Association ABA, United States Summer 2023 [cit. 25. 3. 2025]. Dostupné z <https://www.americanbar.org/groups/diversity/DiversityCommission/publications/the-innovator/vol7-issue2/feature2/>

⁴⁹ Anderson, E., *The Imperative of Integration*, Princeton University Press, Princeton 2010, s. 2.

se jenom zaměřovat na zvyšování zastoupení určité rasy ve společnosti. Z toho vyplývá, že by se pozitivní diskriminace měla přizpůsobit, a to tak aby se soustředila na integraci, což by vedlo k posílení porozumění mezi jednotlivými skupinami. Anderson také tvrdí, že v segregované společnosti nemůže být pozitivní diskriminace účinná, neboť právě segregace brání realizaci rovného zacházení.

Anderson tvrdí že integrace se odehrává ve čtyřech etapách. První spočívá ve zrušení politik a zákonů, které prosazují rasové separace neboli formální desegregace. Druhá se zaměřuje na rovný přístup do všech veřejných zařízení všemi skupinami čili prostorová integrace.⁵⁰ Tam ovšem Anderson nekončí. Můžeme mít prostředí, které by se dalo považovat za integrované, třeba když se do čistě bělošské ulice přestěhuje několik afroamerických rodin. To ale ještě neznamená, že pouze integrované prostředí stačí. Lidé se musí i sociálně integrovat. Navazovat kontakty, zapojit se do akcí pořádaných v ulici, navázat řeč. Jsou dvě formy sociální integrace, a to formální a neformální. Ta formální se týká integrace na úrovni institucí. Jinými slovy by měly být rasy rovnoměrně zastoupeny na všech pozicích, aby nedocházelo třeba k takovému tvrzení, že jedna rasa zastává tu určitou pozici. Jak nám Anderson ukazuje takový druh integrace nastává v momentě, kdy je nastolen vzájemný respekt třeba mezi studenty různých ras, kteří spolupracují na školním projektu jako rovnocenní partneři. Ta neformální integrace se zaměřuje spíše na vnitřní vztahy, ať už na důvěru, přátelství anebo intimitu.⁵¹ Příklad neformální integrace může být manželství, kde každý partner pochází z jiné rasové skupiny. V takovém prostředí vychovávají děti a tyto dvě kultury se pak přirozeně propojují.

Anderson uvádí, že nejlépe se prosazuje prostorová integrace, a to zejména v oblasti veřejných služeb, kam spadají třeba hotely, restaurace, posilovny a spousty dalších. Důvod je ten, že umožnění přístupu do veřejných prostor neohrožuje dominantní postavení bělochů v oblastech jako třeba politika, vzdělání a i zaměstnání. Naopak sociální integrace je zase nejvíce pokročilá ve školách a na pracovištích, kde se politiky proti diskriminaci snáz vymáhají a samotná pozitivní diskriminace velmi pomohla se začleněním ras v těchto oblastech. V pracovním prostředí existují pravidla, která nutí jednotlivce k sociálním interakcím, a to i mezi různými rasovými skupinami, v případech, kde by k nim jinak nedocházelo.

Anderson ale poukazuje na to, že ne každá integrace probíhá tak hladce. Podle ní se nejhůře prosazuje rezidenční integrace. Interakce na pracovišti a školách podléhají různým normám a

⁵⁰ Tamtéž, s. 116.

⁵¹ Tamtéž, s. 116.

pravidlům, které musejí jedinci respektovat. To se ovšem nedá říct o rezidenční integraci, která takovým pravidlům nepodléhá. V tomto případě jsou jednotlivci náchylnější pro předsudky a stereotypy. Z tohoto důvodu neformální integrace nese největší riziko selhání, neboť takové interakce se neřídí pravidly, ale spíše jsou formovány osobními postoji jednotlivců.

Podle Anderson by se měli zlepšit životní podmínky v rasově smíšených čtvrtí, a to pro segregované skupiny. Znamenalo by to lepší přístup ke vzdělání, zdravotní péči, či bydlení. Ovšem samotné přestěhování do lepší čtvrti automaticky neřeší všechny problémy. Aby se lidé mohli plně integrovat je zapotřebí sociální integrace, tedy zapojení do konverzací a vztahů. Uveďme si to na příkladu. Pokud by se afroamerická rodina přestěhovala do lepší čtvrti a jejich děti by začali chodit do lepší školy, mohou záhy zjistit, že nejsou schopni zapadnout do nového prostředí. Stejně tak rodiče mohou mít potíže s hledáním práce, neboť nemají ty správné kontakty a doporučení, která by jim k pracovnímu místu dopomohla. Prostorová integrace je pouze první krok ale zdaleka nestačí, je třeba sociální integrace.

Anderson nám představuje programy na podporu integrace. Tyto programy měly za účel zvýšit prostorovou integritu. Gautreaux program se odstartoval v Chicagu, kde bylo nízkopříjmovým afroamerickým rodinám poskytnuto, přestěhovat se do integrovaných sousedství a na předměstí. Z průzkumů pak vyplývalo, že rodiny, které se přestěhovaly na předměstí měly o 50% větší šanci získat zaměstnání než lidé, co zůstali ve městě. Jejich děti měly větší šanci na získání zaměstnání, a také na doděláním střední školy a následný postup na vysoké školy. Závěrem celého průzkumu pak bylo, že prostorová integrace může zajistit lepší sociální a ekonomické zázemí. I přes fakt, že se ze začátku účastníci programu setkávali s diskriminací a kulturními rozdíly, časem se tyto nerovnosti vyrovnaly a lidé tak získaly novou komunitu. Tento experiment měl vskutku pozoruhodné výsledky a velmi tím podpořil pozitivní účinky prostorové integrace.⁵² Ovšem nebyl to jediný experiment, který byl proveden.

Druhý experiment, který Anderson popisuje, rozdělil účastníky do tří skupin. První skupina byla experimentální a dostala možnost se přestěhovat do movitějších oblastí. Druhá skupina se mohla přestěhovat kamkoli. A třetí skupina zůstala ve veřejném bydlení. Co se týče kvality života, tak lidem, co se přestěhovali do movitějších čtvrtí, se zlepšily životní podmínky, zmenšila se jim kriminalita a dostali tak pocit většího bezpečí. Vlivem tohoto experimentu se zlepšilo i duševní zdraví, a to zejména u žen a dívek. Ovšem tento experiment měl i negativní závěry. Dětem se nezlepšily výsledky ve školách. Zaměstnanost jejich rodičů se také nijak

⁵² Tamtéž, s. 118.

výrazně nezlepšila. Bylo to z důvodu, že sociální integrace nepokrývala všechny problémy. Samotné přestěhování nestačí, mnoho rodin se sice fyzicky přestěhovalo, ale ponechaly si své původní vazby, místo aby navazovaly ty nové.⁵³

Anderson tyto programy nezavrhuje, ale naráží tu na nutnost toho, že samotná prostorová integrace nestačí k dosažení sociální a ekonomické rovnosti. Prostorová integrace je sice pro Anderson důležitá, ale jen za předpokladu, že ji bude doprovázet sociální integrace, tedy přístup k lepšímu vzdělání nebo lepšímu zaměstnání. Ty jsou klíčové pro překonání segregace. Jak jsme si ukázali v druhém experimentu, pouze změnit prostředí nestačí.

Anderson dále argumentuje tím, že rasová integrace posiluje samotnou demokracii. Za předpokladu, že by byly politické instituty a společenské entity složeny z různých ras a sociálních skupin, vedlo by to k férovějšímu rozhodování, neboť by byl zohledněn širší objem zájmů, a taky dopadů veřejných politik. To by mělo vyvážit politiku, která by pak byla schopna efektivněji reflektovat potřeby různých komunit a snižovat rizika jednostranných rozhodnutí. Samotná demokracie by se pak stala inkluzivnější, protože by zahrnovala různé názory a lépe by reprezentovala celou společnost. Anderson tímto naznačuje, že rasová integrace se sice týká spravedlnosti, ale je i důležitým prvkem fungující demokracie, která by pak vedla ke spravedlivějším rozhodnutím.⁵⁴ Aby Anderson toto tvrzení podpořila, podrobuje ho zkoumání, já ho rozdělím na tři oblasti: trestní soudnictví, veřejné školy a volební politika

Anderson uvádí, že rasové rozdíly v americkém trestním soudnictví představují jednu z nejzávažnějších forem rasové nespravedlnosti. Afroameričané čelí diskriminaci téměř ve všech fázích právního procesu, od policejních zásahů po vynášení rozsudků. Studie ukazují, že černošští občané jsou nepřiměřeně často zastavováni, prohledáváni, vystaveni násilí, odmítá se jim kauce, dostávají přísnější tresty a jsou častěji nespravedlivě odsouzeni.⁵⁵

Anderson tvrdí, že tyto nerovnosti jsou důsledkem různých forem diskriminace. Jedním z hlavních příčin nerovností je spoléhání na rasové stereotypy, které spojují Afroameričany s kriminalitou. Anderson poukazuje na to, že rasová integrace by mohla pomoci zmírnit tyto nespravedlnosti tím, že by zlepšila identifikaci svědků, zvýšila spravedlnost v porotních jednáních a posílila odpovědnost policejních složek.

⁵³ Tamtéž, s. 119.

⁵⁴ Tamtéž, s. 128.

⁵⁵ Tamtéž, s. 129.

Anderson se zabývá různými případy, kde došlo k nějaké formě diskriminace. Poukazuje na to, že běloši, co sedí v porotě mají větší sklony k odsouzení Afroameričanů a větší sklony přisoudit obžalovaným bělochům nevinu. Na druhou stranu uvádí, že v porotě, kde je zastoupeno více ras se takové stigma neobjevuje. Porotci pak věnují více času samotnému posouzení případu a nesoustředí se na rasu, a tudíž dělají i méně chyb. Jak nám Anderson ukazuje, ze studií vyplývá, že rasová integrace v policejních složkách snižuje brutalitu a zlepšuje vztahy s komunitou. Podle studií se pak smíšené policejní týmy méně uchylují k násilí.⁵⁶

Anderson se dále zaměřuje na integraci škol, která je zásadní pro odstranění rasové nespravedlnosti. Ačkoli pozitivní politiky vedly k “desegregaci“ škol, mnoho okresů na školách zachovalo jistou vnitřní segregaci. Například, studenti jsou mnohdy rozřazováni do tříd na základě jejich výkonu. Tím pádem Afroameričtí a Latino američtí studenti končí ve třídách s nižšími nároky, na rozdíl od jejich bělošských protějšků. Také se to projevuje v oblastech, kde žije chudší část společnosti. Vzhledem k tomu, že jsou školy financovány z místních daní, tak je pak samotné vzdělání podfinancováno a nenabízí rovný přístup. Podle Anderson napomáhá integrace učitelského sboru řešit tyto nerovnosti ve vzdělání.⁵⁷

Anderson tvrdí, že přítomnost afroamerických učitelů pomáhá eliminovat diskriminační a disciplinární praktiky a zajišťuje spravedlivější přístup ke studentům. Tento závěr odpovídá širšímu tvrzení, že integrace nejen zajišťuje rovný přístup, ale také vede k zásadním změnám ve veřejných i soukromých institucích.

Poslední zkoumanou oblastí je volební politika. Anderson tvrdí, že rasová integrace v politice posiluje demokracii tím, že do jisté míry ovlivňuje veřejné mínění. Anderson analyzuje, jak rasová integrace ovlivňuje politickou reprezentaci, a zpochybňuje tradiční strategie volebního zastoupení menšin. Dříve se vytvářely strany s majoritním zastoupením Afroameričanů. Ty měli zajistit, aby jejich komunity měly hlas a sílu, což vedlo k nárůstu zastoupení zmíněné rasy v politice.

Anderson ale tvrdí, že tato strategie už nemusí být nejefektivnější. Je pravda, že tato strategie přinesla více Afroameričanů do politiky, ale zároveň posílila politickou segregaci. V realitě získávali afroameričtí kandidáti podporu výhradně ze své kultury a komunity. A ta samá věc se děla i s bělošskými kandidáty, kteří byli voleni také výhradně příslušníky své skupiny. Tento

⁵⁶ Tamtéž, s. 128.

⁵⁷ Tamtéž, s. 132.

system mohl v důsledku vést k větší polarizaci a oslabení vlivu černošských politiků v širším politickém spektru.⁵⁸

Aby se tomuto předešlo, Anderson navrhuje smíšené politické strany. V tom případě by se pak afroameričtí kandidáti nemohli spoléhat pouze na svou komunitu, ale museli by své programy uzpůsobit i ostatním voličům. To by mohlo zvýšit jejich šance na zvolení, ale také by to mohlo přispět k větší integraci v politickém systému. Anderson zdůrazňuje, že rasová integrace není pouze nástrojem ke snížení rasové diskriminace, ale také by mohla podpořit lepší fungování demokracie. Ve výsledku by to pak znamenalo, že v integrovaných institucích jsou rozhodovací procesy inkluzivnější, a následkem toho to tvoří spravedlivější a odpovědnější politika pro celou společnost.

Pozitivní diskriminace se často zaměřuje na nápravu historických nespravedlností tím, že zvýhodňuje marginalizované skupiny. Naproti tomu integrace usiluje o odstranění rasových bariér a vytvoření systému, v němž mají všichni stejný přístup k příležitostem, a to bez ohledu na rasu. V tomto smyslu může integrace někdy zpochybňovat logiku pozitivní diskriminace – například začleněním bělošských členů do afroamerických politických skupin, tím že klade důraz na sdílené politické zájmy namísto rasové identity. Skutečná integrace tedy přesahuje pouhé kvóty a podporuje politickou kulturu, v níž je diverzita základem spravedlivějšího a odpovědnějšího vládnutí, a tudíž i spravedlivější společnosti.

V předchozích kapitolách jsme si ukázali, že pozitivní diskriminace je důležitá pro společnost. Ovšem jak jsme na začátku této kapitoly zmínili, pozitivní opatření se postupně ruší, to ale neznamená, že problém neexistuje. Pozitivní diskriminace se musí vyvíjet a posunout od pouhého napravování minulých křivd, k napravení systémových nerovností. Na toto téma jsme narazili v kapitole kompenzační argument. Young nezamítá pozitivní diskriminaci, ale argumentuje tím, že by se neměla jen slepě soustředit na nápravu minulých křivd, ale jít do hloubky. Takovou hloubku nám nabízí právě Anderson a její argumenty. Jak Anderson říká „integrace rasových, etnických a dalších skupin, které představují významné linie sociální nerovnosti, je zásadním ideálem demokratické společnosti a nezbytnou podmínkou pro úspěšné fungování jejích základních institucí.“⁵⁹

⁵⁸ Tamtéž, s. 133.

⁵⁹ Tamtéž, s. 10.

Závěr

Na začátku jsem si položila otázku, zda je pozitivní diskriminace a její opatření ospravedlnitelná. V této práci jsme si ukázali, že naše společnost zdaleka nedosáhla takové rovnosti, abychom měli všichni stejný přístup ke zdrojům, z tohoto důvodu je pozitivní diskriminace nejenom ospravedlnitelná ale i nutná.

V první kapitole jsme si představili Rawlsovu teorii spravedlnosti jako férovosti. Rovnosti lze podle Rawlse ve společnosti dosáhnout, a to pomocí Rawlsova diferenciálního principu. Ten tvrdí, že ekonomické nerovnosti ve společnosti jsou přijatelné, ale jen za předpokladu, že lidé s větším bohatstvím pomáhají těm, co mají méně, a to třeba prostřednictvím charit a vyšších daní. Dále jsme si ukázali, že Rawls odmítá systém rozdělení zdrojů na základě morálních zásluh. Sandel toto tvrzení také podporuje, neboť jenom úsilí nestačí k tomu, aby si lidé nárokovali zásluhy, ty totiž závisí částečně na našem nadání. A jak Rawls podotkl vlohy a talenty lidé prostě ovlivnit nemohou, rodí se s nimi. Rawls i Sandel odmítají morální zásluhovost. Jak bylo řečeno, je důležité mít nastavená pravidla hry. Právě tyto pravidla určují chod společnosti. A to morální zásluhy vylučuje. Na konci této kapitoly jsme si ještě ukázali, že Rawlsova teorie nemusí zůstat jen v rovině teorie, ale lze ji aplikovat i v neideálním světě, kde přetrvávají předsudky a nerovnosti. Matthew tvrdí, že pozitivní diskriminace není v rozporu se společenskou smlouvou, neboť pomáhá napravit historické nespravedlnosti. Argumentuje, že odklon ideálního stavu je oprávněný při řešení systémových nerovností a že taková opatření splňují kritérium „kritérium reciprocity“. Pozitivní diskriminace je tedy ospravedlnitelná, protože usiluje o obnovení spravedlivých příležitostí. Tím jsme tedy došly k závěru, že pozitivní diskriminace představuje nezbytný nástroj k dosažení sociální rovnosti, a to bez narušení společenské smlouvy.

Ve druhé kapitole jsme si vysvětlili, že pozitivní diskriminace je soubor pozitivních politik, které mají narovnat startovní čáry pro znevýhodněné skupiny. Seznámili jsme se s pojmem diskriminace a pojmem „differential treatment“. Dále jsme si představili pozitivní opatření, a to argument diverzity a kompenzace. Argument diverzity se zaměřuje na rovnováhu mezi meritokratickým přijímáním studentů a prosazováním širších společenských cílů. Zatímco někteří tvrdí, že politiky zohledňující rasu narušují individuální spravedlnost, Dworkin a Rawls zdůrazňují, že univerzity mají právo stanovit vlastní pravidla přijímacího řízení v souladu se svým institucionálním posláním. Pokud je diverzita cílem univerzity, pozitivní diskriminace pak představuje ospravedlnitelný nástroj k jeho dosažení. Přijímací řízení proto nelze chápat pouze jako odměnu za individuální úspěch, ale jako mechanismus sloužící širšímu

společenskému účelu, což potvrzuje oprávněnost pozitivní diskriminace. Na to jsme navázaly kompenzačním argumentem neboli nápravou minulých křivd. Young nám ukázala, že pozitivní opatření nejsou dokonalá, ale zároveň pozitivní diskriminaci neodsoudila. Je třeba napravit systémové nerovnosti, což je podle Young pozitivní diskriminací přehlíženo. Tyto nerovnosti pak vznikají, protože žijeme v systému meritokracie.

Ve třetí kapitole jsme si blíže přiblížily problém meritokracie a navázaly tak na problém, který zmiňovala Young tedy, že meritokracie přehlíží systémové nerovnosti. Pozitivní diskriminace pak tyto systémové nerovnosti vyrovnává. Jak nám Young uvedla, je potřeba uznat a odstranit systémové nerovnosti, abychom mohli dosáhnout rovných příležitostí.

Na závěr se zbývá otázka, jak by se pozitivní diskriminace měla vyvinout do budoucna. Některé pozitivní politiky se postupně ruší, ale to neznamená, že problém zmizel. Anderson nám ukazuje, že odpovědí na diskriminaci, tedy segregaci by měla být integrace. K nápravě systémových nerovností je pak zapotřebí vytvářet integrovaná prostředí, posilování kulturního porozumění, a ne se jenom zaměřit na pouhé zvyšování zastoupení rasy ve společnosti. Jak jsme si ukázali na druhém experimentu pouze formální integrace nestačí musí být praktikována i ta sociální. To poukazuje na to, že by se pozitivní diskriminace neměla zrušit, ale vyvinout v efektivní pomoc při řešení systémových nerovností.

Seznam literatury

- Rawls, J., *Teorie spravedlnosti*, přel. K., Berka, Victoria Publishing, Praha 1995.
- Sandel, M. J., *Spravedlnost: Co je správné dělat*, přel. T. Chudý, Karolinum, Univerzita Karlova v Praze 2015.
- Robert, T. S., *Rawlsian Affirmative Action*, *Ethics* 119, April 2009, No. 3.
- Matthew, D. C., *Rawlsian Affirmative Action: A Replay to Robert Taylor*, *Critical Philosophy of Race* 3, 2015, No. 2.
- Fullinwider, R., *Affirmative Action*, in: N. Zalta, U. Nodelman (eds.), *The Stanford Encyclopaedia of Philosophy, Fall 2024* [cit. 15. 3. 2025]. Dostupné z <https://plato.stanford.edu/archives/fall2024/entries/affirmative-action/>.
- Altman, A., *Discrimination*, ed. N. Zalta, *The Stanford Encyclopaedia of Philosophy Winter 2020* [cit. 15. 3. 2025]. Dostupné z <https://plato.stanford.edu/archives/win2020/entries/discrimination/>.
- Singer, P., *Osvobození zvířat*, přel. Z. Janík a Z. Gabajová, Nakladatelství PRAH, 2001.
- Hostager, T. J., De Meuse, K. P., *The Effects of a Diversity Learning Experience on Positive and Negative Diversity Perceptions*. *Journal of Business and Psychology* 23, No. 3/4, 2008.
- Young, I. M., *Justice and the Politics of Difference*, Princeton University Press, Princeton 1990.
- Sandel, M. J., *The Tyranny of Merit: What's Become of the Common Good?*, Penguin Random House UK, Great Britan 2020.
- Anderson, E., *The Imperative of Integration*, Princeton University Press, Princeton 2010.
- Meredith, M., *Future Implications of SFFA v. Harvard: Potential Curtailing of Diverse Environments*, ed. Nash, T.P., American Bar Association ABA, United States Summer 2023 [cit. 25. 3. 2025]. Dostupné z <https://www.americanbar.org/groups/diversity/DiversityCommission/publications/the-innovator/vol7-issue2/feature2/>
- Sowell, T., *Affirmative action around the world: An empirical study*, Yale University Press, United States of America 2004.